

Aluerakenne, alueellinen erivertaisuus ja Suomen aluekehitys

SAMI MOISIO & HEIKKI SIRVIÖ

Helsingin yliopisto

Moisio, Sami & Sirviö, Heikki (2021). Aluerakenne, alueellinen erivertaisuus ja Suomen aluekehitys (Spatial structure, relational inequality, and the regional development in Finland). *Terra* 133: 3, 113–127. <https://doi.org/10.30677/terra.100115>

In this paper we draw on the work of Doreen Massey and David Harvey and think with the concept of spatial structure. We divide the concept into three constitutive elements: uneven geographical development (materiality), the discursive production of spatial structures (semiosis) and collective politics of spatial structure (experience). We conclude our argument with the concept of relational inequality and a call for rigorous examination of the history and current development of spatial structures in Finland and elsewhere from the perspective of the threefold conceptual frame presented in the paper.

Key words: spatial structures, geopolitics of capitalism, relational inequality, structural change, uneven geographical development

Sami Moisio, Geotieteiden ja maantieteen osasto/Kaupunkitutkimusinstituutti, Helsingin yliopisto, Yliopistonkatu 3, FI-00014 Helsinki, Finland. E-mail <sami.moisio@helsinki.fi>
Heikki Sirviö, Geotieteiden ja maantieteen osasto, Helsingin yliopisto, Yliopistonkatu 3, FI-00014 Helsinki, Finland. E-mail <heikki.sirvio@helsinki.fi>

Suomen aluekehitys on valinkauhassa. Vuoden 2003 jälkeen yli 200 000 aktiivi-ikäistä suomalaisia on muuttanut Suomen suurimmille kaupunkiseuduille. Vuosien 2010 ja 2020 välisellä jaksolla 75 prosenttia Suomen kunnista menetti väestöään. Samalla tarkastelujaksolla Suomessa oli vain yksi kunta, jossa yli 65-vuotiaiden suhteellinen osuus on vähentynyt (SVT: Muuttoliike; SVT: Väestörakenne; Kunnat... 2020). Ikääntymisessä on kuitenkin aste-eroja. Suomessa on kuntia, joissa lähes puolet väestöstä saavuttaa viidentoista vuoden kuluttua keskimääräisen elinajanodotteensa. Samaan aikaan suurimmilla kaupunkiseuduilla väestöllinen ja taloudellinen huoltosuhde ovat pysyneet tasapainoisina.

Väestökehitys ei kuitenkaan ole aluekehitystä selittävä prosessi, vaan yksi alueellisen muutoksen selittävä osatekijä. Esitämme tässä artikkelissa, että aluekehitystä säätelevät moniskaalaiset rakenteelliset tekijät, jotka liittyvät sekä ylikansalliseen talouskehitykseen että julkisen vallan sääntelyyn. Tästä syystä tutkimuskohteeksi on otettava rakennemuutosta tuottavat yhteiskunnalliset prosessit, joiden tilalliset seuraukset ilmenevät aluerakenteen muutoksina. Näkökulmamme korostaa sitä, että aluekehityksen tutkimuksessa esimerkiksi paikkojen tai alueiden ”johtajuuden” tai ”markkinoinnin” korostaminen peittää helposti alleen sellaiset rakenteelliset tekijät, joiden asettamissa puitteissa ”johtajuus” ja paikkojen ”markkinointi” tai ”brändäys” lopulta tapahtuvat.

Tässä artikkelissa rakennamme yhtä mahdollista käsitteellistä jäsenystä Suomen aluerakenteen muutoksen tutkimukselle. Artikkelit perustuu valtiomuutosta käsittelevään kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen (esim. Jessop 1990; Brenner 2004; Rossi 2017; Belina & Petzold 2020), Suomen valtion alueellista ja tilallista muutosta koskevaan tutkimukseen (esim. Ahlqvist & Moisio 2014; Sirviö 2015; Kivelä 2017; Luukkonen & Sirviö 2017, 2019; Soininvaara 2020) ja laajaan kokemuseräiseen aineistoon. Näistä jälkimmäinen koostuu kaksikymmentä vuotta jatkuneesta aluerakenteen kehityksen systemaattisesta tarkkailusta, yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisesta, lukuisten Suomen valtioneuvoston aluekehityksen sekä finanssi-, kaupunki- ja maaseutupolitiikan työryhmien työskentelyyn osallistumisesta (2010–2021) sekä kymmenistä poliitikkojen ja aluekehitysten johtavien viranhaltijoiden kanssa käydyistä keskusteluista Suomen eri osissa. Käännämme tämän pitkään jatkuneen systemaattisen tarkkailun ja havainnoinnin abstrahoivaksi ajatteluksi ja maantieteelliseksi käsitteiksi.

Työstämme artikkelissa ensin aluerakenteen käsitettä ja korostamme aluerakenteen moniulotteisuutta ja dynaamisuutta. Alleviivaamme epätasaisen alueellisen kehityksen materialistista perusolemusta, mutta myös sen diskursiivista tuottamista. Aluerakenteen materiaalisuuden ja diskursiivisuuden lisäksi nostamme esille aluerakenteen kollektiivipolitiikaksi kutsumamme ulottuvuuden. Tällä haluamme korostaa sitä, että elinympäristöjen muutoksella on poliittiseen yhteisöllisyyteen liittyviä vaikutuksia. Aluerakenteen ymmärtäminen esittämällämme tavalla avaa uusia mahdollisuuksia aluekehityksen ja -politiikan tutkimukseen ja julkiseen keskusteluun. Suomessa aluepoliittinen keskustelu on rajoittunut pitkälti kuntien ja alueiden väestönmuutokseen.

Artikkelin loppuosassa esitämme, että alueellinen erivertaisuus on aluerakenteen muuntumiseen liittyvä yhteiskunnallinen prosessi, joka vaatii lisää tutkimusta. Erivertaisuus on taktinen käsite siinä mielessä, että sen avulla saadaan näkyväksi aluerakenteen suhde arkiseen poliittiseen päätöksentekoon ja konkreettisiin politiikkatoimiin (*policy*). Nimenomaan rakenteet ja rakenteiden ilmentämä tai rakenteita haastava toiminta asemoivat paikat ja alueet tavoilla, jotka joko mahdollistavat tai rajoittavat yksittäisten paikkakuntien tai alueiden kehittämistä. Näin korostamme paitsi aluerakenteen ja alueellisen erivertaisuuden poliittisuutta ja yhteyttä valtiokoneistoon, myös paikallisen ja alueellisen toiminnan merkitystä aluerakenteen muokkaamisessa.

Rakennemuutos talouden toteutumana

Tunnistamme seuraavilla sivuilla suomalaisessa keskustelussa vallitsevan rakennemuutoksen käsitteen käyttötavan valtionhallinnosta (työ- ja elinkeinoministeriö, valtionvarainministeriö, Suomen Pankki), kuntasektorilta (Kuntaliitto) ja yhteiskuntahistorian tutkimuksesta peräisin olevien esimerkkien kautta. Esitämme tietoisien valikoidun otoksen avulla, että käsitteen ”rakennemuutos” analyysi tuo esille tavan, jolla ”rakenne” ymmärretään Suomen yhteiskunnallista muutosta koskevasa tutkimuksessa ja hallinnossa eritoten taloutena ja talouden toteutumana.

Rakennemuutos on ollut osa suomalaista politiikan kieltä 1960-luvulta alkaen (Haapala 2006). Rakennemuutoksesta keskusteltiin varsinkin 1980-luvun lopulla, jolloin myös tunnistettiin termin väljyyteen sisältyvä mahdollisuus viitata sekä suunnitelmalliseen toimintaan että ihmistahdosta riippumatta tapahtuviin asioihin (Koivusalo 1988). Tietoyhteiskuntakeskustelun muotoutumisen yhteydessä 1990-luvulle tultaessa puhuttiin toiveikkaasti ”hallitusta rakennemuutoksesta”. Kuitenkin 1990-luvun lamaa ja sitä välittömästi seuranneita vuosia on syytä pitää poikkeuksellisen voimakkaana ja vaikeasti hallittavana murrosaikana, joka on vaikuttanut perusteellisesti Suomen aluerakennetta muokkaavaan poliittiseen toimintaan.

Seuraavalla katsauksella työ- ja elinkeinoministeriön, Suomen Pankin, Kuntaliiton ja valtiovarainministeriön julkaisemien ja internet-sivuillaan esittämien aineistoihin voimme tunnistaa suomalaisen virkakunnan rakennemuutosymmärryksen päälinjan. Esitetyt aineistot ovat luonteeltaan esimerkkejä, mutta sellaisina edustavia rakennemuutoksen käsitteen julkisella sektorilla vallitsevan merkityshorisontin määrittelyyn.

Julkisessa keskustelussa ja valtion strategiatyössä tavanomaiset rakennemuutokskäsitteen käyttötavat liittyvät pääsääntöisesti talouskehityksen hallintoihin sekä erityisten politiikkatoimien vaikutukseen talouskehitykseen. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö (Rakennemuutos 2020) jäsentää rakennemuutoksen kolmella tavalla: äkillisen rakennemuutoksen (ÄRM) kaltaisena kehityksen kriisiytymisenä, joka vaatii julkisen vallan toimenpiteitä; muutokseen sopeutumista auttavana ”muutosjoustavuutena”; ja ”positiivisen” rakennemuutoksen edistämisenä. Näistä kaksi jälkimmäistä korostavat sitä, että rakennemuutos on ”talouden” aiheuttamaa ja valtioavusteista sopeutumista vaativaa.

Edellä mainittuja määrittelyjä yhdistää kiinnostava rakennemuutoksen poliittinen ontologia: rakennemuutos näyttäytyy talouskehityksen tuot-

tamana väistämättömänä kehityskulkuna. Tämä taloustieteellinen ja talousdeterministinen ymmärrys hahmottaa rakennemuutoksen pääasiallisten elinkeinojen siirtymänä alkutuotannosta teollisuuteen, teollisuudesta palveluihin ja edelleen jälkiteolliseen vaiheeseen. Juuri tästä syystä rakennemuutos ymmärretään Suomen valtionhallinnossa usein schumpeterlaisittain luovana tuhona, joka perustuu talousmuotojen kehitykseen ja avaa kansantaloudelle positiivisia kehitysmahdollisuuksia.

Rakennemuutos liittyy tarkastelemisamme asiakirjoissa eritoten taloudellisten muutoksen haittoihin ja hyötyihin. Juuri tässä yhteydessä rakennemuutoksen alueellinen olemus korostuu. Rakennemuutoksen haittojen ja hyötyjen epätasaiseen alueelliseen jakautumiseen kiinnitetään huomiota esimerkiksi Suomen Pankin julkaisussa *Rakennemuutos alueiden näkökulmasta* (Kivistö 2016). Tämän raportin mukaan taloussympäristön muutokset ovat kohdelleet Suomen alueita eri tavoin ja aiheuttaneet alueiden eriarvoistumista. Analyysissä rakennemuutokseen vaikuttaviksi prosesseiksi tunnistetaan digitalisaatio, väestön ikääntyminen, vientituotannon kustannuskilpailukyyn heikentyminen sekä Venäjän-viennin vaikeutuminen. On silmiinpistävää, miten rakennemuutos sijoittuu tällaisessa käsityksessä jälleen omaan talouden sfääriinsä, irralleen jokapäiväisestä yhteiskuntapolitiikasta ja esimerkiksi julkisista investoinneista.

Myös Kuntaliiton tarkastelussa rakennemuutos kytketään Suomen talouden vientivetoisuuteen ja sen tuottamaan alttiuteen suhdannevaihteluille. Talouden omalakisuus ja irrallisuus kaikesta muusta yhteiskunnallisesta toiminnasta korostuu jälleen voimakkaasti. Kuntaliiton sivuillaan julkaisemassa aineistossa (*Rakennemuutos 2016*) korostuvat osittain samat aiheet kuin työ- ja elinkeinoministeriölläkin: varautuminen muutokseen ja muutosjoustavuus sekä positiivisen rakennemuutoksen mahdollisuus. Aineistossa tunnistetaan jälleen myös rakennemuutoksen moniulotteisuus ja alueellisuus. Tämän mukaan rakennemuutos koskee makrotason taloudellista muutosta, jonka seurauksena muuttuvat myös väestön rakenne, elämäntapa, koulutustaso, työnteke ja kulttuuri (Mäkinen & Parviainen 2017).

On merkillepantavaa, että alueellinen rakennemuutos liitetään edellä mainituissa dokumenteissa voimakkaasti maailmantalouden muutoksiin eli eritoten vientiteollisuuden kilpailukykyyn ja teollisten tuotteiden kysynnän muutoksiin. Näin ymmärrettyinä rakennemuutoksen voima on taloudessa ja Suomen valtion rajojen ulkopuolella. Tällöin rakennemuutoksen käsite erotetaan valtion sisäisestä poliittisesta toiminnasta ja toiminnan seurauksista. Tämä on ollut selvimminkin esillä 2000-luvulla voimistuneessa rakennemuutospuheessa,

jossa vaatimus sopeutumisesta kansainvälisen tietointensiivisen talouskilpailun tuottamiin monialaisiin paineisiin on ollut keskeinen elementti.

Tähän edellä kuvattuun rakennemuutoksen mieltämistapaan nähden kiinnostava poikkeus on löydettävissä valtiovarainministeriön hallinnonalalta. Esimerkiksi Hakola-Uusitalo (2017) on käsitellyt rakennepolitiikan sisältöä. Hän määrittää rakennemuutokset muutoksiksi, joilla pyritään parantamaan työllisyyttä, tuottavuutta tai molempia. Kirjoittajan näkökulmasta rakennemuutoksia tuotetaan muuttamalla lakeja, asetuksia, normeja tai käytänteitä, jotka koskevat esimerkiksi työtömyysturvaa, kuntien valtionosuuksia tai yritystutkia. Tällainen rakennemuutoksen tuottamisen yhteiskuntapoliittinen korostus on Suomen valtiokoneiston tuottamien asiakirjojen pohjalta kuitenkin yhä hyvin harvinainen. Lisäksi Hakola-Uusitalonkin (2017) määrittämisessä rakennemuutoksen yhteiskuntapoliittiselle ymmärrykselle jää vähän tilaa siitä syystä, että kirjoittaja kuvaa erilaisten talouden etujärjestöjen voiman varsin suureksi. Rakennemuutoksen käsitteen yhdistäminen talouden poliittiseen ohjaukseen on kuitenkin itsessään kiinnostava seikka, joka liittyy rakennemuutoksen alueelliseen muutokseen.

Kuntaliiton rakennemuutoksen määrittelystä (*Rakennemuutos 2016*) voimme tunnistaa suomalaisen rakennemuutoskeskustelun mielenkiintoisen luonteenpiirteen, joka pohjautuu voimakkaaseen kehitysoptimismiin: rakennemuutoksen katsotaan epätasaisista paikallisista ja alueellisista muutoksista huolimatta merkinneen hyvinvoinnin kokonaiskasvua. Tätä koskeva kuvaus kannattaa lainata sellaisenaan, sillä se on edustava esimerkki vaikutusvaltaisesta tavasta ymmärtää rakennemuutos Suomessa:

Suomen talouden kehittyminen sotien jälkeen ensin maatalousyhteiskunnasta teollistuneeksi yhteiskunnaksi ja sittemmin oman aikansa voimakkaan rakennemuutoksen eli 1990-luvun alun laman jälkeen tietoyhteiskunnaksi on tarkoittanut samalla koulutustason nousua, parempia tuloja ja pidempää ja terveempää elämää (Mäkinen & Parviainen 2017).

Jo esittämiemme esimerkkien valossa voidaan sanoa, että Suomen julkishallinnossa termi rakennemuutos yhdistyy ajatukseen, jonka mukaan rakennemuutokset ovat pitkän aikavälin talouskasvulle välttämättömiä. Julkisen vallan rooli on tällöin reaktiivinen: ”politiikka” rientää apuun silloin kun ”talouden” tuottamia ongelmia ratkotaan Suomen kunnissa ja alueilla. Rakennemuutosten vaikutusten taloudellinen olemus korostuu esimerkeissä itse asiassa sitä enemmän, mitä vahvempi on tarkastelun alueellinen näkökulma.

Sama valtionhallinnossa vallitseva näkemys rakennemuutoksesta ”taloutena” ilmenee myös suomalaisessa yhteiskuntatutkimuksessa. Esimerkiksi maamme historian tutkijoiden rakennemuutosanalyysissä korostuu makrotason talousmuutosten vääjäämättömyys. Yhteiskuntahistoriallisessa tarkastelussa elinkeinoja voidaan pitää yhteiskunnan kannalta samaan tapaan primaarisena rakenteena kuin väestörakennetta (Haapala & Peltola 2018). Näin rakennemuutos liittyy eritoten elinkeinorakenteen muutokseen eli pääosin ammattijakumaan, elinkeinojen väliin suhteisiin ja eri elinkeinojen tuottamaan arvonnäkökulmaan (Haapala & Peltola 2018: 171). Yhteiskuntahistoriallisessa tarkastelussa elinkeinorakenne liittyy kuitenkin läheisesti myös ihmisen paikkaan yhteiskunnassa: hänen aineelliseen toimeentuloonsa, arvostukseensa ja valtasuhteisiin. Tätä kautta elinkeinorakenne yhdistyy alueiden väliseen työnjakoon sekä alueiden arvottamiseen. Yhteiskuntahistorian tutkimus korostaa hyödyllisellä tavalla rakennemuutoksen poliittisuutta: elinkeinorakenteen muutos on aina kytkeytynyt oman aikansa yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisiin pyrkimyksiin (Haapala & Peltola 2018: 175). Nämä pyrkimykset ovat tulleet esille esimerkiksi maanomistukseen kytkeytyvänä asutuspolitiikkana ja siihen liittyvinä maareformina sekä myöhemmin hajauttavana teollisuuspolitiikkana (Moisio 2012).

Rakennemuutoksen tarkastelu modernisaationa ja ylikansallisen kehityksen kansallisena ja alueellisena toteutumisena pitäytyy kuitenkin pitkälti edellä esitetyssä julkishallinnon piirissä tyyppillisessä rakennemuutoksen talousvetoisuuden merkityshorisontissa. Hakiessaan makrotason näkökulmaa yhteiskuntahistoriallisiin prosesseihin rakennemuutoksen avulla ja haastaessaan kansallisen historian kirjoituksen nurkkakuntaisuutta rakennehistorian tutkijat (Haapala ym. 2018) päätyvät kuitenkin tulkitsemaan toteutunutta kehitystä ikään kuin vallankäyttöön liittyvinä rationaalisina seurauksina ja kansainväliseen kehitykseen kytkeytyvänä ajanmukaistumisena. Tämä johtaa helposti näkökulmaan, jossa kulloisenakin aikana vallitsevat tavat järkeillä poliittisen yhteisön olemusta ja tulevaisuutta jäävät puolivarjoon. Näin historiallisesti ehdollisia järkeilyn tapoja päädytään niitakin arvioimaan lähinnä toteumina. Toisaalta yhteiskuntahistoriallinen näkökulma korostaa hallinnollista näkökulmaa selvästi vahvemmin rakennemuutoksen ”rakenteellisuutta”. Tämä on tärkeää rakennemuutoksen maantieteellisen tutkimuksen näkökulmasta: jako aluekehityksen voittajiin ja häviäjiin ei ole suinkaan pelkkä talouden toteutuma, vaan yhteiskunnallisten prosessien ja siihen liittyvien yhteiskunnallisten voimien tuot-

tama prosessi. Tässä prosessissa yksityinen ja julkinen sektori sekä ”talous” ja ”politiikka” kietoutuvat kiinteästi toisiinsa.

Kohti aluerakenteen maantieteellistä analyysiä

Maantiede tarjoaa välineitä analysoida järkeilyjä, strategioita ja poliittisia valintoja, joiden seurauksena paikat ja alueet erilaistuvat. Kolmen viime vuosikymmenen aikana yhteiskuntamaantieteen yksi keskeinen kysymys on ollut nimenomaan se, miten valtioiden aluerakenne on muuntautunut uusliberalisaation, finansialisaation ja tietotaloudellistumisen yhteiskuntapoliittisissa voimakentissä (Brenner ym. 2010; Peck 2013). Tällaisen tutkimuksen keskeinen teoreettinen lähtökohta on se, että talous on väistämättä luonteeltaan poliittista ja erilaisten yhteiskunnallisten voimien yhdessä tuottamaa. Tältä pohjalta tutkijat ovat analysoineet esimerkiksi moniin OECD-valtioihin liittyvää jännitettä, joka tiivistetyksi sanottuna on rakentunut toisen maailmansodan jälkeen vähittäin kehittyneen ja alueelliseen tasoittamiseen nojanneen keynesiläisen valtion ja viimeistään 1990-luvulla syntyneen alueellista erilaistumista lisäävän ja kansainvälistymisen edistämiseen panostavan kilpailuvaltion välille (Herschel 2021; Jessop & Sum 2006; Jonas 2013; Martin 2015; Moisio & Paasi 2013). Kaiken edellä mainitun tutkimuksen punaisena lankana on vastustaa sellaista ahdasta ekonomismia, joka irrottaa talouden politiikasta ja sivuuttaa valtion nimissä tapahtuvan toiminnan, sääntelyn, julkisen rahan liikkeen ja taloutta koskevan tiedon performatiivisuuden sekä monien erilaisten toimijoiden roolin aluerakenteen ja paikkojen erilaistumisen analyysissä. Yhdyskuntien ja alueiden sekä niiden kehityksen erilaistumisen taustalla vaikuttavien syiden ja seurausten tunnistamisella rakennemuutosta voidaan tarkastella nimenomaan maantieteellisenä prosessina. Siinä muutosta tuottava toiminta ja muutokseen liittyvät valtasuhteet sekä materiaaliset prosessit muodostavat kokonaisuuden, jonka osatekijät ovat eroteltavissa ainoastaan analyttisesti.

Maantieteen tutkimusperinteessä rakennemuutoksen kysymyksenasettelu kytkeytyy erityisesti poliittisen talouden näkökulmaan ja pyrkimyksiin teoretisoida epätasaisen kehityksen maantiedettä. Suomessa kyseinen näkökulma on ollut näkyvissä vähintään epäsuorasti esimerkiksi Perttu Vartiainen tuotannossa (esim. Vartiainen 2006). Hänen Suomen aluerakenteen ja kaupungistumisen tarkasteleluun luomansa yleinen kerrostumismalli korostaa sitä, miten elinkeinorakenteen muutos on vaikuttanut yhdyskuntajärjestelmän alueelliseen perustaan

ja alueellisiin yhteyksiin. Tässä mallissa maaseutu on alkutuotantovaltaisen yhteiskunnan perusta, jota leimaa paikallisuus. Teollistuvaa vaihetta leimaava kaupunkien kasvu taas kääntyy palveluvaltaistumiseksi, vastakaupungistumiseksi ja seutuistumiseksi. Tämän vaiheen jälkeinen jälkiteollinen ja ”tietointensiivinen” talouden vaihe korostaa suurien kaupunkien ja kaupunkiseutujen merkitystä ja kansainvälistymistä (vrt. Moisio 2018b). Pyrittäessä tunnistamaan tietynä aikana vallitseva aluerakenne ja selittämään sen muotoutumisen syyt, kohdistaa poliittistaloustieteellinen aluetutkimus huomion siihen, miten laadullisesti muuntautuva kapitalistinen tuotanto ilmenee eri aikoina omanlaisenaan poliittis-alueellisena järjestyksenä (talouspoliittisena maisemana), sille tyypillisinä toiminnan tapoina ja kasvun tuottamiseen liittyvinä totuusjärjestelminä (Scott 1988; Jessop & Sum 2006; Moisio 2018a). Poliittis-taloudellisen aluetutkimuksen ytimessä onkin ajatus regiimeistä eli tiettyä aikaa leimaavista kasvun tuottamisen tavoista ja niitä tukevista sosiaalisista, poliittisista ja asiantuntijatietoon nojaavista sääntelyjärjestelmistä.

Maantieteellinen aluerakenteen tutkimus ei voi sivuuttaa valtion merkitystä ja olemusta. Moderni valtio on sosiaalinen organisaatio, joka käyttää valtaa suhteessa väestöönsä ja alueeseensa. Valtiokoneiston eri osat kuten ministeriöt toisin sanoen pyrkivät kontrolloimaan väestönsä kollektiivisia ominaisuuksia sekä alueensa hyödyntämistä mukaan lukien toimintojen ja väestön sijoittumista territoriolle (Moisio ym. 2020). Valtio ei ole kuitenkaan koherentti toimija, vaan valtiokoneiston sisällä voi ilmetä voimakkaitakin ristiriitoja.

Poliittisen taloustieteen näkökulmasta Suomen alueellinen muutos liittyy 1980-luvulta lukien siirtymään, jossa valtion väestöön ja territorioon kiinnittynyt keynesiläis-fordistinen kasvun tuottamisen malli on vähittäin muuntunut ja alkanut korvautua jälkifordistisella mallilla. Sille ovat tyypillisiä omanlaisensa kasvun tavoittelun keinot ja niitä tukevat asiantuntijatiedon muodot. Tämä ”joustavan kasaantumisen” (Harvey 1989) leimaama jälkiteollinen yhteiskunta on toisin sanoen tilallinen pääoman kasaantumisen järjestelmä. Tämä kasaantumisregiimi ei ole alueelliselta jäsentymiseltään tai muiden piirteittensä osalta millään tavalla neutraali tai välttämätön kokonaisuus, vaan läpeensä poliittinen ja geopoliittinen järjestelmä, jossa tilalliset suhteet määrittävät uudella tavalla (Moisio 2018a). Siinä esimerkiksi valtioiden välinen kansainvälinen kilpailu saa aikaisempaa voimakkaammin urbaanin luonteen. Samalla jälkifordistista yhteiskuntaa leimaa fordistiseen yhteiskuntavaiheeseen verrattuna erilainen julkisen ja yksityisen rahan liike ja kasaantuminen (Moisio 2012).

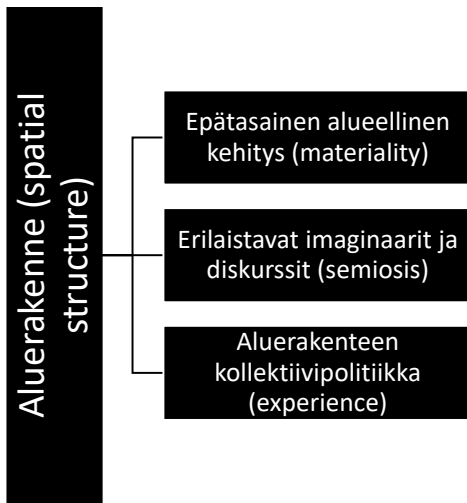
Aluerakenteen maantieteellinen tutkimus siirtää etualalle rakenteen, rakenteeseen liittyvän toimijuuden ja yhteiskuntapoliittiset valtasuhteet ja noita valtasuhteita kannattelevat yhteiskuntapoliittisen järjelyn tavat. Tästä kriittisen realismin näkökulmasta aluerakenne on tutkijasta riippumaton materiaallinen kokonaisuus eli yhteiskunnallisten prosessien ja valtasuhteiden ilmentymä. Samaan aikaan tutkijoiden yritykset käsitteellistää tätä rakennetta ovat väistämättä osittaisia ja valikoivia (Sayer 1991).

Aluerakenne ilmenee paikkojen ja alueiden epätasaisena kehityksenä ja alueellisina eroina. Samaan aikaan olemassa oleva aluerakenne on olemukseltaan kaksisuuntainen: se vaikuttaa aluerakennetta jatkuvasti tuottavaan ja uusintavaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Tällaisena aluerakenne on paitsi ilmentymä paikkojen ja alueiden erilaisista kehityspoluista myös noiden kehityspolkujen määrittäjä. Jälkifordistiselle pääoman kasautumismallille tyypillisten politiikkatoimien, menestysmanuaalien ja investointien seurauksena on syntynyt sitkeitä aluerakenteita, jotka ilmenevät esimerkiksi tietynlaisina korkean osaamisen työpaikkoina, tutkimustoimintana, korkeakoulujen opiskelupaikkoina ja aineettomina investointeina. Näitä rakenteita uusinnetaan jatkuvasti valtiollisessa suunnittelussa, kehittämistyössä ja hallinnossa. Näin rakenteet rajaavat voimakkaasti sitä, millaisia mahdollisuuksia esimerkiksi Suomen pienillä ja keskisuurilla kaupungeilla on päästä mukaan tietointensiivisen talouden kehittämiseen. Esimerkiksi joidenkin kaupunkien sijoittaminen seutukaupunkien luokkaan rajaa Suomessa voimakkaasti sitä, millaisia julkisia investointeja valtion keskushallinto on valmis näihin kaupunkeihin kanavoimaan. Näitä rakenteellisia seikkoja on tarkasteltu esimerkiksi globaalien tuotantoverkoston ja alueiden adaptaation viimeaikaisessa tutkimuksessa (ks. esim. McKinnon 2012, 2020).

Edellä esitetyn perusteella jaamme aluerakenteen kolmeen osaan kuvan 1 esittämällä tavalla. Käsittelemme seuraavassa aluerakenteen materiaalisuutta, diskursiivisuutta ja kollektiivipoliittista olemusta omilla luvuissaan.

Aluerakenteen materiaalisuus: epätasainen aluekehitys

Poliittis-taloudellisessa tieteellisessä keskustelussa (esim. Harvey 1985; MacKinnon 2012; Massey 1984; Myrdal 1957; Sassen 2010; Soja 1989) aluekehityksen kysymyksenasettelu lähtee usein siitä, että paikkojen ja alueiden kehitys on riippuvaista rakenteellisista prosesseista, jotka ovat monin osin

Kuva 1. Aluerakenne: materiaallinen, diskursiivinen, koettu.

Figure 1. Spatial structure: material, discursive, experienced.

valtion välittämiä. Suomessa nykyinen kuntatalouden heikentyminen, joidenkin maaseutualueiden ongelmat ja eräiden kaupunkiseutujen väestönkasvu eivät toisin sanoen ole luonnonlain kaltaisia välttämättömyyksiä, vaan tulosta taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista prosesseista. Aluekehitystä selitettäessä tai tulkittaessa on siksi tarpeellista päästä käsiksi niihin rakenteellisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat alueiden ja paikkakuntien erilaistumiseen. Juuri tästä syystä käsite aluerakenne on määriteltävä mielekkäällä tavalla.

Käsite aluerakenne viittaa paitsi kulloistakin aikaa leimaaviin yleisen yhteiskuntapolitiikan tapoihin ja ajatusmalleihin myös niihin politiikkatoimiin (*policy*), joilla pyritään vaikuttamaan alueiden ja yhdyskuntien kehitykseen sekä muutokseen. Aluerakenne on tulosta yhteiskunnallisesta toiminnasta ja poliittisesta päätöksenteosta, julkisen ja yksityisen pääoman operaatioista sekä paikallisesta aktiiviteetista. Tällaisenaan käsite aluerakenne liittyy alueelliseen työnjakoon ja niin kutsuttuun epätasaiseen aluekehitykseen, jota pääoma paitsi hyödyntää myös uusintaa.

Aluerakenteen materiaalisuus korostaa eritoten julkisten ja yksityisten investointien roolia paikkojen ja alueiden kehityksessä. Tästä näkökulmasta esimerkiksi kaikki julkiset investoinnit ovat pohjimmiltaan poliittisia eli niiden perustelut ja seuraukset eivät koskaan ole itsestään selviä tai yhteiskunnallisilta ominaisuuksiltaan neutraaleja. Tämä on yhteiskuntamaantieteen klassinen teema, joka palautuu eritoten Doreen Massey'n (1984) alueellisten työnjakojen ja David Harvey'n (1985) rakenteel-

lisen koherenssin käsitteisiin. Näiden kahden tutkijan käsitteellisten jäsenysten välillä on jännitteitä. Ne soveltuvat kuitenkin yhä aluerakenteen materiaalisuuden ulottuvuuden hahmottamisen apuvälineiksi myös siitä huolimatta, että Massey'n ja Harvey'n tulkinnat ovat aikansa tuotteita ja liittyvät ensisijaisesti fordistiseen kasvun tuottamisen tapaan ja sen perustalla olleisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin. Kyseiset käsitteet ovat kuitenkin hyödyllisiä myös jälkiteollisen eli niin kutsutun joustavan kasaantumisen luonnehtiman valtion aluerakenteen analyysissä (Moisio 2019). Aluerakenteen materiaalisuuden ymmärtämiseksi täydennämme näitä kahta näkökulmaa myös strategisen kytkeytyneisyyden käsitteen avulla (MacKinnon 2012).

Aluerakenne ja rakenteistunut koherenssi

Rakenteistuneen koherenssin (*structured coherence*) käsite (Harvey 1985) on osa kapitalistisen tuotantomuodon geopoliittista analyysiä. Sen pyrkimyksenä on selittää kapitalismille tyypillisiä tilasuhteita ja maantieteellistä kehitystä kuten valtion toimintaa ja sen muutoksia, kaupungistumista, epätasaista kehitystä ja alueiden välistä epätasa-arvoa. Rakenteistuneen koherenssin teorian ytimessä ovat alueiden kytkeytyneisyys ja pääoman sijoittumista koskevat päätökset eli tuotannontekijöiden liikkuvuus, liikkuvuuden edellytykset sekä niihin liittyvät paradoksit. Kyse on pääoman liikkuvuuden ja työvoiman, tuotannon infrastruktuurien sekä paikkojen suhteellisen liikkumattomuuden välisestä ristiriidasta sekä tuon ristiriidan aiheuttamista kriiseistä ja niiden poliittisista hallintapyrkimyksistä eli kriisinhallinnasta.

Käsite rakenteistunut koherenssi pyrkii kuvaamaan tuotannon ja kulutuksen vallitsevaa asetelmaa tietyssä tilassa ja tietyssä aikana. Sen osatekijöitä ovat tuotannon muodot ja teknologiat (alueellinen resurssitalous, toimialojen väliset suhteet, yrityskoko, toimijoiden organisoituminen), kulutuksen määrä ja laatu (elintaso, tulonjako) sekä teknologiat, työvoiman ominaisuudet ja sen kysyntä ja tarjonta (ml. sosiaalisen uusintamisen tilanne, väestön ikärakenne ja koulutustaso, koulutustarjonta) sekä alueen sosiaaliset ja fyysiset infrastruktuurit (Harvey 1985: 328–329).

Rakenteistuneen koherenssin teoriassa tietty alue tai yhdyskunta on tila, joka mahdollistaa markkinoilla realisoitavissa olevan lisäarvon luomisen. Pääoman toimintaan kuuluu se, että kun jokin alue tai yhdyskunta tarjoaa lisäarvon luomiselle toista sijaintia suotuisimmat edellytykset, pääoma liikkuu alueelta toiselle. Näin syntyy kapitalistisen tuotantomuodon maantieteellinen liikevoima. Valtiovalta, alueet ja kaupungit taas pyr-

kivät omilla toimenpiteillään sitomaan pääoman alueeseensa. Tämä johtuu oleellisesti siitä, että modernien poliittisten yhteisöjen kuten valtion vallan oikeutus on sidoksissa sen kykyyn kerätä ja jakaa rahaa. Näin ollen valtion regulaatiovallan yhtenä ulottuvuutena on vakiinnuttaa rakenteistuneen koherenssin muotoja. Tällä tavoin vaikuttavia käytäntöjä voivat olla erilaiset julkisen rahan liikkeeseen vaikuttavat politiikkaohjelmat.

Käsitteen aluerakenne kannalta on merkillepantavaa, että valtion politiikkatoimenpiteillä voi olla ja usein on rakenteistunutta koherenssia purkavia vaikutuksia. Keskeinen kysymys kuuluukin, minkälaista rakenteistunutta koherenssia jälkifordistinen siirtymä tietotalouden kasvutuottamisen tapaan on purkanut tai mahdollisesti tuottanut uudelleen. Tällä muutoksella on moniulotteisia vaikutuksia Suomen alueiden ja yhdyskuntien asukkaiden olemassaoloon paitsi elinkeinojen myös elämäntapana ja kollektiivisina merkityksinä ymmärretyin kulttuurin kautta.

Alueellista koherenssia purkavat ja haastavat kapitalismin ydindynamiikkaan liittyvät tekijät. Tuotteiden kysyntä maailmanmarkkinoilla voi laskea, yritysten työvoiman laadulliset tarpeet muuttua tai tuotantovälineet vanhentua. Näiden seurauksena voi syntyä alueellisia ja paikallisia kriisejä, jotka ilmenevät työttömyytenä, äkillisenä asuntojen sekä tuotantovälineiden arvonnemetyksenä taikka sosiaalisina ongelmina. Juuri tästä on kyse esimerkiksi Suomen metsäteollisuuden murroksessa ja paperintuotantokapasiteetin alajossa, josta viimeisin esimerkki on Kaipolan paperitehtaan sulkeminen. Lisäksi kasautuminen ja laajeneminen luovat alueellisia jännitteitä, jotka koskevat työvoimaa ja sijoituskohteita tarvitsevia pääomia. Niiden vaikutukset voivat suuntautua alueelta ulospäin esimerkiksi pääoman vientinä tai sisäänpäin esimerkiksi työvoiman hakeutuksessa alueelle. Teknologiset muutokset rikkovat sekä tuotannon että kulutuksen tilallisia rajoitteita, minkä seurauksena alueiden rajat näyttävät monin tavoin epävakaina ja suhteellisia esimerkiksi alueiden välisten verkostojen ja alueellisen erikoistumisen seurauksena. Myös työn ja pääoman ristiriidan vaihtelevat muodot voivat horjuttaa alueiden koheesiota sillä seurauksella, että joko työvoima tai pääoma alkavat hakeutua alueelta toiselle. Toisinaan alueellista koheesiota horjuttaa finanssipolitiikka, joka saattaa ilmetä suoranaisena valtion sallimana paikallisten työmahdollisuuksien tai pääomien purkamisena (Harvey 1985: 329–330). Muutokset kapitalismin uudelleenorganisoinnissa tuottavat toisin sanoen aluerakennevaikutuksia, mahdollisesti uudenlaista paikallista toimijuutta tai toimintaa, ja mahdollistavat erilaisille

pääomille uudenlaisia tilanhallinnan muotoja. Nämä vaikutukset voivat ilmentyä esimerkiksi sijoitustoiminnan korostumisena.

Näiden edellä mainittujen haasteiden myötä rakenteellinen koherenssi on olemukseltaan paradoksaalinen. Harveyn (1985: 330) mukaan tämä on selitettävissä tuotannontekijöiden liikkuvuuden infrastruktuuraisilla edellytyksillä. Sekä pääoman että työvoiman liikkuvuuden edellytykset nimittäin kytkeytyvät kiinteisiin ja luotettaviin sosiaalisiin ja fyysisiin infrastruktuureihin, joiden olemassaolo itsessään edellyttää ja sitoo pääomaa ja työvoimaa. Pääoman kierto ja työvoiman vaihdanta tietyissä teknologian ja energian määräämissä tilallisissa rajoitteissa on jatkuvien muutospainoiden alainen voimakkaiden rakenteellisten tekijöiden seurauksena. Niistä tärkeimmät ovat pääoman kasautumisen, ylikasautumisen ja teknologisen muutoksen prosessit. Pahin uhka tilaan ja infrastruktuuriin sitoutuneen pääoman arvolle on sen itsensä mahdollistama tuotannontekijöiden maantieteellinen liikkuvuus (Harvey 1985: 322).

Näiden maantieteellisen muodon saavien paradoksin seurauksena on alueellisten ja tilallisten muodostelmien krooninen epävakaus, pääoman kasautumisen maantieteeseen sisäänrakennettu jännite pysyvyyden ja liikkuvuuden välillä, sekä tilallisten rajoitusten voittamisen kyvyn ja sen vaatimien kiinteiden tilallisten rakenteiden välillä. Valtioveitoisen aluekehityksen oleelliseksi piirteeksi voidaan tunnistaa pyrkimys rakentaa tietyn hetken tarpeita vastaavia sosiaalisia ja fyysisiä tiloja, jotka myöhemmin melkoisella varmuudella myös rikkoutuvat ja purkautuvat – jotta kasautumisen prosessi voisi toimia tehokkaasti jossakin muualla. Harveyn (1985: 333) mukaan jokainen kapitalismin vaihe tuottaa valtion ja ylipäätään julkisen vallan avustuksella alati muospaineen alaisen maantieteellisen maisemansa.

Valtiot pyrkivät edistämään ja ylläpitämään kapitalismin dynamiikkaan perustuvaa poliittista ja taloudellista rakenteistunutta alueellista koherenssia. Valtiolla on rakenteistuneen koherenssin teoriassa näin ollen avainrooli. Käsite aluerakenne viittaaakin siihen, että valtio tuottaa institutionaalisia aluejakoja ja rajoja, käyttää rahoitus- ja sääntelyvaltaa, ja hallitukset ja valtionhallinto voivat usein merkittävästi vaikuttaa alueellisten liittoutumien muodostamiseen. Valtion rinnalla toinen rakenteistuneen koherenssin kannalta keskeinen toimijajoukko ovat alueelliset vallankäyttäjät, joiden yksityisistä ja julkisista toimijoista koostuvat verkostot, yhteenliittymät ja strategiset kyvyt muovaavat alueiden kehitystä ja suhteellista asemaa. Näitä Molotch ja Logan (Logan 1976) kutsuvat paikallisiksi kasvukoalitoiksi. Rakenteistuneen

koherenssin tarkastelussa onkin oleellista tunnistaa poliittisten ja kulttuuristen prosessien yhtäläinen merkitys taloudellisen kehitysdynamiikan rinnalla (Jessop 2007).

Aluerakenne ja alueelliset työnjaot

Rakenteellisen koherenssin teoria suuntaa huomion siihen, että pääoman toiminta ja siihen liittyvät investoinnit kiinnittyvät paikkoihin ja synnyttävät taloudellisia ja sosiaalisia miljöitä. Pääoman ylikasaantuminen heikon kysynnän ja voittojen laskun seurauksena johtaa investointien maantieteelliseen uudelleensijoittumiseen. Näin paikalliset taloudelliset ja sosiaaliset miljööt ovat alituisessa vaarassa ajautua rakenteelliseen kriisiin. Tämä keskustelu liittyy aluerakenteen paikallisiin hyvän tai huonon kehityksen kiertaisiin eli niin kutsuttuun kumulaatiiviseen kausaatioon (Myrdal 1957). Tätä aluerakenteen dynaamisuutta ja paikkaperustaisuutta on hedelmällistä tarkastella Doreen Massey'n (1984; 1994) alueellisten työnjakojen teorian avulla.

Massey'n 1980-luvulla tunnetuksi tekemässä alueellisten työnjakojen teoreettisessa kehityksessä selitetään sitä, miten erilaiset julkisten ja yksityisten investointien aallot muokkaavat paikkoja, niiden kulttuuria ja sosiaalisia suhteita. Toisaalta investointien muodostamat paikat vaikuttavat tulevien investointien kanavoitumiseen. Näin paikkoihin syntyy historiallisia kerrostumia, jotka sitovat paikat niiden ulkopuolisiin valtaverkostoihin: valtion, maailmantalouteen, monenlaisiin yrityksiin ja ylikansallisiin poliittisiin toimijoihin. Paikka ei siis ole ”paikallinen” termin ahtaassa merkityksessä, vaan ulottuu sijaintipaikkansa ulkopuolelle. Näin paikka on relationaalinen: se rakentuu investointeihin kiinnittyneiden paikallisten ja yli paikallisten valtaverkostojen dynamiikassa sekä taloudellisten toimijoiden pyrkimyksissä hyödyntää paikkojen potentiaaleja. Tämä maantiede-investointi-maantiede -dialektiikka on yhä hyödyllinen maantieteellisen tutkimuksen lähtökohta. Se korostaa yhtäältä paikkojen ainutlaatuisuutta ja erilaistumista, mutta myös paikkojen rakentumisen yleisiä poliittistaaloudellisia piirteitä.

Massey'n (1994: 111) mukaan maantieteellisen kehityksen epätasaisuus on kytkettävä yhteiskunnallisiin suhteisiin. Samalla yhteiskunnan ja siinä vaikuttavien osapuolten tai ryhmien olemassaolon kannalta suhteet ovat ratkaisevia: esimerkiksi tietotaloutta tai -yhteiskuntaa määrittävästä tietotyöstä ei voi puhua ilman käsitystä niin kutsutusta suorittavasta työstä. Samoin ei ole esimiestyötä ilman alaisia tai kokoonpanotyötä ilman komponenttien valmistusta. Talouden eri toiminnot määrittävätkin lopulta vain suhteessa toisiinsa. Ne ovat erilaisia

lisäarvon tuottamisessa ja muodostavat työnjaon ja samalla yhteiskunnallisten varallisuus- ja valtasuhteiden perustan. Nämä suhteet ovat järjestäytyneet tilallisesti: tavanomaisemmin tunnistetun sosiaalisen järjestyksen ja hierarkioiden ohella varallisuus- ja valtasuhteet määrittävät myös alueita ja paikkoja suhteessa toisiin alueisiin ja paikkoihin.

Alueellinen työnjako koostuu toinen toistaan määrittävistä elementeistä niin, että yhtä aluetta määrittävät toiminnalliset ja yhteiskunnalliset ominaisuudet määrittävät toisen alueen toiminnallisia ja yhteiskunnallisia ominaisuuksia poliittisesti ja strategisesti seurauksellisilla tavoilla. Esimerkiksi Suomessa hallinnon, liikkeenjohdon, rahoituksen ja monien muiden alojen päätöksenteon keskittymisen pääkaupunkiseudulle luo asetelman, jossa muut alueet määrittyvät alueellisessa työjaossa alisteisen ja kontrolloidun asemansa kautta. Toinen työnjaon keskeinen piirre on, että alueet määrittyvät toteuttamalla tiettyjä funktioita suhteessa laajempaan työnjakoon ja suhteessa kapitalistisen talouden ylikansallisiin rakenteisiin (Massey 1994: 113).

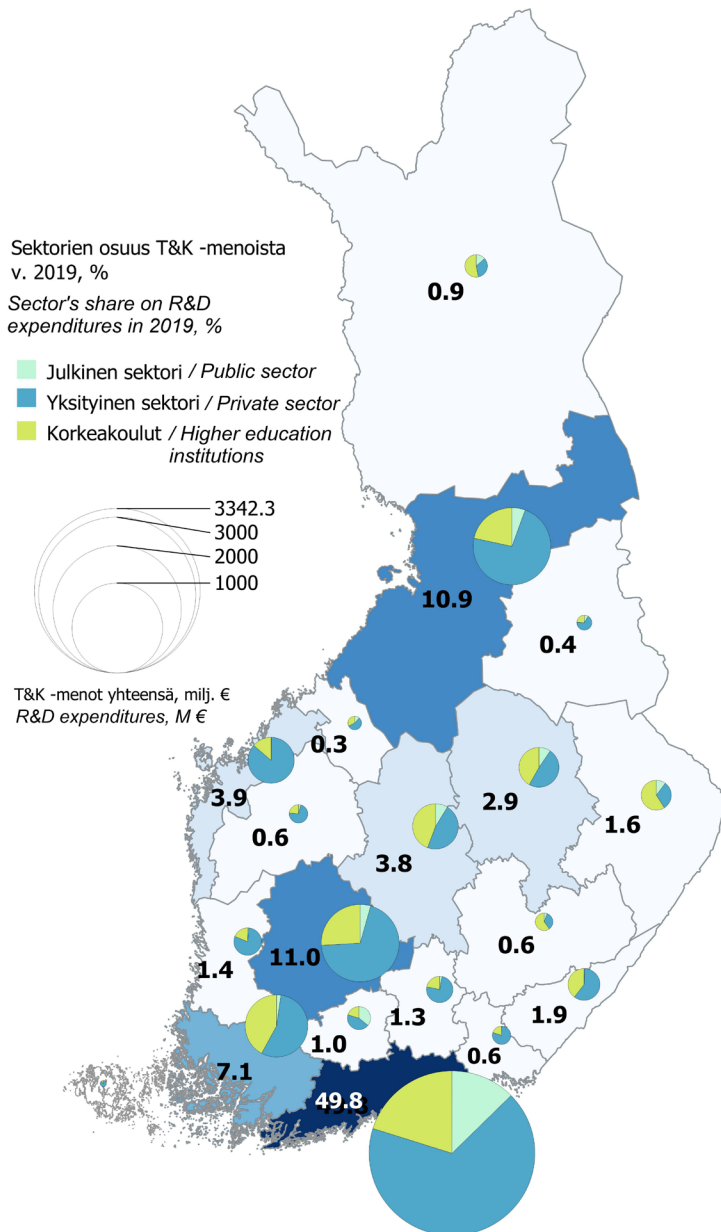
Aluerakenteen näkökulmasta Saskia Sassenin (2010) teesi alueiden ”julmasta lajittelusta” (*savage sorting*) voittajiin ja häviäjiin kehittyneissä kapitalistisissa talouksissa on erittäin keskeinen. Ydinajatus on, että kehittyneimmät ja voimakkaimmin kasvavat pääomafraktiot, erityisesti rahoitusala, määräävät talouskehityksen suunnan. Kehityksen logiikka on muuttunut fordistis-keynesiläiseen kasvumalliin verrattuna siten, että nykymuotoisessa talousjärjestyksessä väestöä ja alueita ei enää nähdä kasvun kannalta keskeisinä työvoimana ja kuluttajina, vaan arvonmuodostuksen logiikassa korostuvat alueellisten resurssien markkinakontrolli, vanhojen pääomien arvonmenetys ja siitä seuraava kiinteistöomaisuuden uusjako ja maanarvoilla sekä kiinteistöjen vaihtoarvoilla keinottelu. Tämän logiikan rooli ja vaikutukset rakennemuutokseen ja aluekehitykseen tunnetaan yhä verraten heikosti. Osa Suomen alueista näyttää kuitenkin marginalisoituvan eritoten suhteessa joidenkin talousmuotojen kehittämiseen. Kasvun hakeminen pääomien ja kehitysresurssien kanavoimisella suurimmille kaupunkiseuduille näyttää vastaavasti lisäävän näiden seutujen työpaikka- ja koulutuspaikkatarjontaa ja nostavan näiden kaupunkiseutujen kiinteistöjen vaihtoarvoja.

Massey'n tapa liittää aluerakenteen käsite paikkojen investointihistoriaan on hyödyllinen myös Suomen aluekehitystä tarkasteltaessa. Juuri julkisten ja yksityisten investointien seurauksena Suomen kunnat ovat erilaistuneet. Tämä erilaistuminen ei missään tapauksessa leimaa ainoastaan 1990-luvun alusta alkanutta kautta, jota Perttu Vartiainen (2006: 96) kutsuu kansainvälistyvän osaamisen

yhteiskunnan kasvukeskusten vaiheeksi. Erilaistumisen perusta luotiin niin kutsutun hajautetun hyvinvointivaltion (Moisio 2012) rakennuskaudella. Itse asiassa julkisten ja yksityisten investointien takia tapahtunut erilaistuminen loi perustan 1990-luvulla käynnistyneelle erilaistumiselle, joka alkoi liittyä voimakkaasti tietointensiivisen talouden aineettomiin ja aineellisiin investointeihin. Tässä erilaistumisessa erittäin merkittävänä voidaan pitää yhtäältä julkisten ja yksityisten investointien ansiosta tapahtunutta teollisten paikkakuntien

rakentumista ja vahvistumista ja toisaalta yliopistokaupunkien valintaa. Julkisten ja yksityisten kehitys- ja tutkimusinvestointien kasaantuminen on ollut silmiinpistävä (kuva 2). Oheinen maakuntapohjainen tarkastelu osoittaa sen, että kaikki yliopistomaakunnat eivät ole päässeet mukaan tietointensiivisen pääoman investointeihin. Tarkastelun tarkentaminen kuntatasolle paljastaa sen, että investoinnit ovat maakuntien sisällä suuntautuneet pääosin maakunnan yliopistokaupunkiin tai sitä ympäröivälle kaupunkiseudulle.

Kuva 2. Maakunnan osuus Suomen T&K -menoista ja sektori-kohtainen jakautuminen vuonna 2019. Tietojen lähde: Tilastokeskus. Kartta: Heli Kurikka.

Figure 2. The regional shares of private and public R&D investments by sector in Finland in 2019. Data source: Statistics Finland. Map: Heli Kurikka.

Aluerakenne ja paikkojen strateginen kytkeytyneisyys

Jälkifordistisen yhteiskunnan aluerakenteen materiaalisuutta on hyödyllistä tarkastella alueellisten resurssien ja globaalien tuotantoverkoston strategisen kytkennän, uudelleenkytkennän ja poiskytkennän prosessien kautta (esim. McKinnon 2012: 235). Strateginen kytkentä suuntaa huomion tapoihin, joilla paikat ja alueet kytkeytyvät maailmantalouteen erityyppisillä voimavaroillaan ja osaamisperustoillaan. Näkökulma tuo yhteen ennen muuta alueelliset toimijat ja ylikansallisen pääoman tai yritykset. Aluerakenteen analyysin kannalta käsite strateginen kytkentä suuntaa aiheellisesti huomion alueiden ja paikkojen muutoksen sekä pääoman tuotto-odotusten yhteyteen. Poiskytkennässä on näin ollen kyse juuri Suomessa rakennemuutoksena ymmärretyistä tuotannon uudelleenjärjestelyistä eli tuotantolaitosten tai toimipisteiden lakkautamisista ja näistä aiheutuvista taloudellisen arvon tuhoutumisista (*devaluation*). Samaan aikaan investoidaan toisaalle eli edullisempiin toimintaympäristöihin. Alueellisten resurssien ja ylikansallisen pääoman verkoston ja kytkentöjen kautta alueellisten toimijoiden rooli onkin ymmärretty koordinaationa, välityksenä ja neuvotteluna alueellisten yritysten ja ylikansallisten taloustoimijoiden kesken. Tässä toiminnassa pyrkimys on luoda sijoituksille ja talouskasvulle otollisia olosuhteita ja tällä tavalla ikään kuin siepata osa arvonmuodostuksesta alueelle (McKinnon 2012: 230–231).

Aluerakenteen tutkimuksen kannalta uudelleenkytkennän ja poiskytkennän käsitteet suuntaavat huomion epäsymmetrioihin ylikansallisen pääoman ja paikallisten tai alueellisten viranomaisten, yritysten ja yhdyskuntien välisissä valtasuhteissa. Epäsymmetrian tärkein osatekijä on jo Harveyn (1985) painottama rahan ja jossakin määrin myös kiinteän pääoman (koneet, laitteet) liikkuvuus verrattuna alueellisten toimijoiden ja myös työvoiman suhteelliseen liikkumattomuuteen. Erityisesti pääoman liikkuvuuden ehtojen kannalta huomionarvoinen toimija on valtio, jonka tilalliset projektit ja strategiat (McKinnon 2020) vaikuttavat pääoman alueellisiin kytköksiin.

Aluerakenteen diskursiivisuus

Poliittistaloudellisesta näkökulmasta aluerakenteen käsite viittaa pääosin lisäarvon tuottamiseen tarvittaviin alueellisiin ja paikallisiin tuotantoympäristöihin tai niihin valtion sääntelyjärjestelmiin, joilla tuotantoympäristöihin vaikutetaan. Näin Suomenkin paikat ”koostuvat” sekä taloudellisista sosiaalisista suhteista että Karl Polanyin (1982) termein ta-

louden ulkopuolisista, mutta tuotannolle kuitenkin välttämättömistä järjestelmistä kuten koulutus- tai terveydenhuoltojärjestelmistä.

Materialistinen näkökulma ei kuitenkaan yksin kykene tavoittamaan aluerakenteen olemusta, sillä aluerakenne on sekä materiaallinen että diskursiivinen muodostelma. Aluerakenteeseen liittyvän yhteiskunnallisen toiminnan huomioimiseksi käsitettä aluerakenne tulee näin ollen laajentaa koskemaan myös ideoiden, imaginaarien ja poliittisten järjeilytapojen diskursiivista maailmaa (ks. Sum & Jessop 2013). Aluerakenteen ja sen muutokset liittyvät siten myös diskursiiviseen yhteiskuntapoliittiseen prosessiin, jossa tietyt imaginaarit valikoituvat ja vakiintuvat aluepoliittisen toiminnan perustaksi (Luukkonen & Sirviö 2017; 2019). Kyse ei ole vähäisemmästä seikasta kuin aluerakenteeseen vaikuttavan yhteiskunnallisen toiminnan poliittisesta perustelemisesta, toimenpiteiden kuten investointipäätösten tiedollisesta kehystämisestä, esittämisestä ja oikeuttamisesta.

Kulloisenakin aikana olemassa olevaa Suomen aluerakennetta luonnehtivat yhtäältä tietyt vallitsevat totuudet ja niihin liittyvät ideat, pyrkimykset ja politiikkatoimet (Moisio 2012). Näin esimerkiksi tavat kanavoida julkista rahaa eri paikkoihin ja alueille perustellaan aina erityisillä käsitteillä ja niihin liitetyillä yhteiskunnallisilla tavoitteilla. Aluerakenteen diskursiivisuus viittaa juuri siihen, että tietyssä historiallisessa laskoksessa vallitsevat poliittiset tavoitteet ja niitä tukevat tieto ja kieli saavat toiset asiat näyttämään mielekkäiltä ja toiset vähemmän tärkeiltä. Tästä näkökulmasta aluerakenteen on yhtä paljon yhteiskunnallisen toiminnan tulosta kuin toiminnan ehdollistaja (vrt. Giddens 1984). Samalla erilaisten toimijoiden kyky vaikuttaa aluerakenteeseen vaihtuu ajan oloon: eri aikoina eri toimijoiden ja intressiryhmien yhteiskunnallinen vaikutusvalta suhteessa aluerakenteeseen vaihtelee (Jessop 2006).

Viimeaikaisessa yhteiskuntamaantieteellisessä tutkimuksessa on esitetty argumentti, jonka mukaan alueellistumista tutkivan maantieteen syvään juurtunut valtiokeskeisyys tulisi murtaa keskittymällä ensisijaisesti yritysten tilan tuotannon ja hallinnan prosesseihin. Tämän mukaan esimerkiksi kaupunkiseutuja tulisi opetella tarkastelemaan liiketoiminnan näkökulmasta ja sen tavoin (*”to see like a business”*) eli liiketoiminnalle ominaisilla käsitteillä ja sanastoilla sekä tähän soveltuvilla menetelmillä (Harrison 2019: 6). Tämä tekisi mahdolliseksi tunnistaa liiketoiminnan tuottamaa alueellisuutta ja suuntaisi huomion pois valtion virallistamista alueellisuuden muodoista ikään kuin toiminnallisiin liiketoiminta-alueisiin. Liiketoiminnan näkökulman korostaminen ei itsessään

tuota todellisempaa tietoa alueellisesta järjestelmästä. On sen sijaan selvää, että aluekehityksen keskeisten imaginaarien ”liiketaloudellistuminen” on seikka, johon tulee tutkimuksessa kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota (Luukkonen & Sirviö 2019). Tämä aluerakenteen liiketaloudellistuminen tapahtuu yhtä hyvin valtion keskuksahallinnossa ja paikallishallinnoissa kuin yritysten etujärjestöissä.

Suomalaisessa kilpailuvaltiossa hallitseva imaginaari on ollut jo 1990-luvulta lähtien tietoon ja osaamiseen perustuva talous, jolle on tunnistettavissa omanlaisensa tilallispoliittinen järjkeily ja sitä tukevat termit ja ideat, joiden alkuperä on liiketoiminnassa ja sitä tukevilla tieteenaloilla (Moisio 2018a). Näissä globaalia kilpailukykyä ja globaaleja arvo- ja tuotantoketjuja koskevissa imaginaareissa ratkaisevia ovat ylikansallisesti verkottuneet yliopistokaupungit, joihin pyritään kasaamaan korkean arvonlisän toimintoja ja joiden laajalla palvelusektorilla on tietoyhteiskunnan kehittämisessä voimakas ankurirooli. Tietointensiivisen talouden imaginaarien ja niiden voimalla toimivien investointipäätösten kääntöpuolena on, että monia yhdyskuntia ja alueita ei kyetä luontevasti liittämään tietointensiivisen globaalitalouden prosesseihin (esim. Sirviö & Luukkonen 2020). Havaintojemme perusteella tämä näkyy Suomessa esimerkiksi siten, että paikalliset ja alueelliset toimijat kokevat vaikeaksi liittää itsensä vallitsevaan aluekehityspuhuntaan. Näin vallitseva aluekehityskieli ikään kuin piirtää rajan korkean osaamisen Suomen ja jonkinlaisen matkailun ja raaka-ainetalouden Suomen välille (Moisio 2012; Ahlqvist & Sirviö 2019).

Aluerakenteen kollektiivipoliitiikka

Aluerakenteen materiaalisuus ja diskursiivisuus korostavat aluekehityksen jännitteisyyttä: aluerakenne sulkee sisäänsä ristiriitoja ja kamppailuja. Nämä ristiriidat ja kamppailut tulee yhdistää poliittiseen kokemukseen ja siitä kumpuavaan aluerakenteen kollektiivipoliitiikkaan. Aluerakenne on näin ollen väistämättä läpeensä poliittinen ja kokemuksellinen. Kyse on siitä, että aluerakenne koostuu yhdyskunnista ja elinympäristöistä, joiden kehitys on ihmisten elämän rakentumisen ja ylläpitämisen keskeinen osa. Massey (1984) korosti alueellisten työnjakojen teoriassaan sitä, miten jokainen investointien kerros tuottaa paikkoihin ja alueille tietynlaisen poliittisen kulttuurin ja sosiaaliset suhteet, jotka ovat joko houkuttelevia tai vähemmän houkuttelevia uusien investointien näkökulmasta. Toisaalta nämä paikalliset kulttuurit ja niihin liittyvät kokemukset voivat nopeastikin muuttua uusien investointikerrosten myötä.

Aluerakenteen tutkimuksessa kollektiivipoliitiikka ja siihen elimellisesti liittyvä kokemuksen ulottuvuus on otettava vakavasti. Paikkojen ja alueiden kehityksen ja alikehityksen kehät synnyttävät poliittista toimintaa, mutta myös rajaavat toiminnan mahdollisuuksia. Näin tehtäessä aluerakenne yhdistyy suoraan myös poliittisten puolueiden kannatukseen tai esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen toimintaan. Kyse on tällöin siitä, miten paikallinen ja alueellinen kokemus kääntyy poliittiseksi toiminnaksi, joka voi tulla näkyväksi esimerkiksi äänestyskäyttäytymisenä, kansalaistoimintana tai vastarintana.

Viimeaikaisen aluerakennetta sivuavan maantieteellisen tutkimuksen piirissä kenties eniten huomiota on saanut niin sanottu mitättömien paikkojen koston teoria (Rodríguez-Pose 2018). Sen mukaan eritoten voimakkaasta rakenteellisesta muutoksesta kärsivillä paikkakunnilla asuvat ihmiset kokevat tyytymättömyyttä, joka ylittää sosioekonomiset luokat ja kääntyy alueelliseksi ilmiöksi. Tämä tyytymättömyys kanavoituu näin ollen alueellisenä äänestyskäyttäytymisenä, joka usein hyödyttää voimakkaasti kansallisen eheyden nimeen vannovia poliittisia liikkeitä. Teoria mitättömistä paikoista ja niiden ”klostosta” ei ole missään tapauksessa loppuun asti jäsennetty (vrt. MacLeavy & Jones 2021). Se nostaa kuitenkin hyödyllisellä tavalla esille sen, että aluerakenne on poliittinen myös kokemuksen tasolla. Suomessakin aluerakenteen ja sen muutoksen analyysi nimenomaan kollektiivipoliitiikan tasolla on vielä pääosin tekemättä. Tällaisen analyysin merkitys korostuu, jos poliittinen polarisaatio alkaa aikaisempaa voimakkaammin yhdistyä paikallisiin ja alueellisiin tuotantoympäristöihin. Tällöin tutkimuksen tulee kiinnittää huomiota siihen, miten esimerkiksi ilmastonmuutoksen sopeutumiskeinot, alueiden riippuvuus luonnonvarojen hyödyntämisestä ja sen rajoittaminen ympäristösyistä, rakennetun ympäristön vaihtoarvojen lasku, teollisten ympäristöjen murentuminen sekä kansainvälistyminen kääntyvät poliittiseksi kokemukseksi ja kollektiivipoliitiikaksi. Samaan aikaan tulee tutkia sitä, miten kokemus aluerakenteen muutoksesta ilmenee kollektiivipoliitiikan tasolla sekä paikallisten ja alueellisten eliittien tasolla ja millaiseen toimintaan tämä johtaa. Kollektiivipoliitiikan näkökulmasta myös valtiokoneiston sisäiset jännitteet voidaan asettaa analyysin kohteeksi.

Kollektiivipoliitiikan kannalta keskeinen on kokemus sekä taloudellisesta että sosiaalisesta eriarvoisuudesta. Suomen nykyisessä aluekehityksessä vaikuttavat monenlaiset epätasaisen kehityksen prosessit, jotka erilaistavat paikkoja ja näin tehdessään tuottavat alueellista eriarvoisuutta. Mutta onko tasa-arvo (eriarvoisuuden vastakohtana) edes

kovin hedelmällinen oletamus arvioitaessa kehitystä, jonka oleellisia premissejä ovat jo pitkään olleet kansainvälinen kilpailukyky, alueiden välinen kilpailu (Peck 2001; Brenner 2004) ja jopa alueiden lajittelu (Sassen 2010). Tuodaksemme esille sen, mikä eriarvoisuudessa on aluerakenteen kollektiivipolitiikan kannalta ongelmallista, haluamme kiinnittää huomiota relationaaliseen eriarvoisuuteen eli erivertaisuuteen (ks. Kauppinen 2020).

Kohti alueellisen erivertaisuuden analyysiä

Päätämme artikkelimme alueellisen erivertaisuuden teemaan, joka liittyy saumattomasti aluerakenteen materiaaliseen, diskursiiviseen ja kokemukselliseen ulottuvuuteen. Valtavirran globalisaatiokeskustelussa paljon käytetty käsite eriarvoisuus viittaa usein ”hyvien” asioiden epätasaiseen jakautumiseen. Yksi 1990-luvulta lähtien paljon toisteltu ja ”progressiiviseen uusliberalismiin” (ks. Fraser 2020) liittyvä opinkappale on se, että eriarvoisuus ei ole yhteiskunnallisesti välttämättä lainkaan haitallinen asia. Tämä opinkappale voidaan perustella sillä, etteivät kasvavat erot yhteiskuntaluokkien tai alueiden välillä ole ongelmallisia, jos ”kaikkien veneet kuitenkin nousevat”. Tässä merkityksessä eriarvoisuuden käsite on muuttunut ikään kuin tietointensiivisen talouden kaudella tapahtuvan alueellisen ja sosiaalisen polarisaatiokehityksen poliittiseksi perusteluksi.

Erivertaisuuden käsite kumpuaa eriarvoisuuden tarkastelusta antropologian, historiallisen sosiologian ja moraalifilosofian piirissä sekä erityisesti relationaalisen epätasa-arvon teoriasta (Tilly 2001; Kauppinen 2020). Relationaalinen epätasa-arvon teoria on yksi epätasa-arvon selittämisen tapa kulttuuristen, funktionaalisten, pakottavien ja kilpailullisten selitysmallien rinnalla (Tilly 2001: 360).

Yleinen tapa joko kritisoida tai puolustaa epätasa-arvoa etenee tunnistamalla 1) joukko positioita, joiden suhteen hyvät asiat jakautuvat epätasaisesti, 2) lajittelun mekanismi, joka jakaa toimijat (yksilöt, alueet) eri positioihin, ja 3) toisistaan poikkeavat toimijoiden ominaisuudet, jotka lajittelu tunnistaa. Tässä skeemassa tunnistetun epätasa-arvon kriitikot kiinnittävät tavallisimmin huomionsa lajittelun mekanismiin, kun taas epätasa-arvon oikeutuksen puolestapuhujat korostavat toimijoiden ominaisuuksia (Tilly 2001: 361). Selitystavoissa voidaan yhdistellä esimerkiksi kulttuurisia ja kilpailullisia piirteitä selittämällä kulttuurin määrittävän, minkälaisia toimijan ominaisuuksia kilpailullinen lajittelu suosii (Suomen rakennehistorian osalta vrt. Nenonen 2018).

Alueellinen erivertaisuus viittaa sellaiseen valtiollisessa toiminnassa ilmenevään ylivaltaan ja määrittelyvaltaan, joka nojaa talouden keskeisten toimijoiden vakiintuneisiin tuotto-odotuksiin tai oletuksiin siitä, mikä on ajan olennainen luonne. Tästä syystä erivertaisuus on nimenomaan rakenteellista ja moraalisesti kyseenalaista: joitakin suositetaan järjestelmällisesti toisten kustannuksella siitä syystä, että se on jollakin ajanhetkellä vallitsevien kapitalistisen talouden kasaantumisoppien mukaista. Aluerakenteen käsite siirtää huomion alueellisen epätasa-arvon toteumasta epätasa-arvon muodotumisen ehtoihin eli alueelliseen erivertaisuuteen. Kyse on siis siitä, kuinka paikkojen ja alueiden väliset suhteet ovat järjestyneet tietyissä historiallisessa kontekstissa (vrt. Tilly 1999; Kauppinen 2020). Jos nämä suhteet ovat hierarkkisia tai jollakin tapaa vinoutuneita siten, että ne esimerkiksi järjestelmällisesti eriarvoistavat alueita ja paikkoja, voidaan puhua alueellisesta erivertaisuudesta.

Käsite alueellinen erivertaisuus suuntaa huomion toimijoiden epäsymmetrisiin suhteisiin, joiden myötä jokin osapuoli kuten yksittäinen paikkakunta tai alue järjestelmällisesti hyötyy, sekä tätä asetelmaa oikeuttavien ja ylläpitävien sosiaalisten suhteiden rakentamiseen (vrt. Tilly 2001: 362). Aluerakenteen yhteydessä on perusteltua kiinnittää huomio juuri toimijoiden erivertaisuuteen (Kauppinen 2020: 4) ja pitkään jatkuvan erivertaisuuden kasaantuviin seurauksiin (vrt. Soja 1989).

Alueellisella erivertaisuudella tarkoitamme erityisesti sellaisia tekijöitä, jotka sysäävät paikat ja alueet tietynlaisille kehityspoluille, tuottavat epätasaisia alueellista kehitystä ja siten esimerkiksi varallisuuserojen kasvuun liittyvää epätasa-arvoa (esim. Fina ym. 2021). Se viittaa pikemminkin epätasaisista kehitystä järjestelmällisesti tuottaviin valtasuhteisiin, joita ei voida oikeuttaa heikommalle osapuolelle – ainakaan niin kauan kuin pidetään kiinni yksilöiden ja ryhmien moraalisen tasavertaisuuden lähtöoletuksesta tai periaatteesta (Kauppinen 2020, vrt. Soja 2010; Blondel ym. 2019). Aluekehityserojen kasvu Suomessa huolimatta yhä tasoitavaksi mielletystä aluepolitiikasta viittaa selkeästi erivertaisuuden ongelmaan. Väitteemme on, että tätä erivertaisuutta voidaan tutkia syventymällä aluerakenteen materiaalisiin, diskursiivisiin ja kollektiivipoliittisiin ulottuvuuksiin.

Lopuksi

Aluerakenteen muutoksen tarkastelun tavoite on tunnistaa ja selventää aluekehityksen syy- ja seuraussuhteita. Tämä on tärkeää myös yleisen yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta; aluepoliittista keskustelua on käyty 2010-luvulla paljolti lukittujen

ennakko-oletusten pohjalta. Pahimmillaan väestönkehityksen trendien pohjalta laaditaan aluekehityskuvia pitkälle tulevaisuuteen. Näiden aluekehityskuvien taipumuksena on entisestään polarisoida aluekehittämisen käytäntöjä. Näissä ennusteissa yhdyskunnat ikään kuin puhutaan ja kirjoitetaan joko alikehityksen tai kasvun kierteisiin, mikä korostaa diskursiivisten käytäntöjen kiinteää suhdetta materiaaliin seurauksiin.

Olemme artikkelissamme esittäneet aluekehityksen analyysin edellyttävän aluerakenteen käsitteen huolellista muotoilua. Olemme osoittaneet, että alueellisen eriytymisen tarkastelu talouden rakennemuutosten toteutumisena on paitsi vaikutusvaltainen, myös riittämätön selitys aluerakenteen muutokselle. Tästä lähtökohdasta olemme kiinnittäneet huomiota aluerakenteen moniulotteisuuteen, minkä vuoksi on hyödyllistä analyytisesti erottaa sen materialistiset, diskursiiviset ja kollektiivipoliittiset ulottuvuudet. Aluerakenteen materiaalien ja diskursiivisten ulottuvuuksien yhteydessä on kyse talouskehitykseen vaikuttavista järjkeilyn tavoista, politiikkatoimista ja niissä ilmenevästä yhteiskunnallisesta vallasta. Juuri rakenteiden ja toiminnan keskinäisen riippuvuuden vuoksi aluerakenteen muutos ei ole vain talouskehityksen neutraalia toteutumista vaan moraalisesti ja poliittisesti merkityksellinen kysymys. Tämän näkökohdan korostamiseksi olemme tuoneet esiin erivertaisuuden näkökulman, jolla on myös analyyttistä arvoa. Alueellisen erivertaisuuden avulla epätasa-arvon relationaalinen selittäminen voidaan kohdentaa tilasuhteisiin, ei vain tunnistettavana lopputuloksena (alueellinen epätasa-arvo), vaan erityisesti prosesseina. Tässä hyödynnetyillä käsitteillä ilmaistuna alueellisen erivertaisuuden ytimessä ovat muutokset strukturoitua koherenssia organisoivissa politiikoissa sekä dynaaminen ja muuttuva tilallinen työnjako, jotka tuottavat epätasaista maantieteellistä kehitystä, paikkojen erilaistumista ja toimijoiden epäsymmetrisiä suhteita poliittisesti seurauksellisilla tavoilla.

Suuri kysymys Suomen yhdyskuntien ja alueiden kannalta on, jatketaanko Suomessa 1990-luvulla vakiintunutta kilpailukyypolitiikan harjoittamista laajan keskusverkon kehittämisen avulla – vai siirrytäänkö aikaisempaa selvemmin suurimpien kaupunkiseutujen varaan vannovan toimintamallin suuntaan. Näille molemmille aluekehityksen ideaalityypeille löytyy kannattajansa niin poliitikkojen, virkahenkilöiden kuin tutkijoidenkin keskuudessa.

Aluerakennepolitiikan prosessien syväanalyysillä on parhaimmillaan muutakin kuin akateemista vaikuttavuutta. Prosessien tunnistaminen mahdollistaa muutokseen vaikuttamisen ja sen hallinnan. Tämän

merkitys korostuu lisääntyvän taloudellisen, poliittisen ja jopa läpikäyvän moraalisen epävarmuuden olosuhteissa, missä alueiden vastuullistaminen omasta kehityksestään ja aluekehityksen jättäminen johtajuuden ja kumppanuuksien varaan ei riitä. Näin ollen aluekehitystrendien tunnistamista tietynä hetkenä ei voida pitää tulevaisuuden kannalta luotettavana tietomuotona ilman yksityiskohtaisempaa analyysiä yhdyskuntien ja alueiden kehitykseen liittyvistä poliittisista valta- ja vastuusuhteista sekä noiden suhteiden taustalla vaikuttavista tiedon ja tietämisen sekä uskomusten lajeista. Ilman aluekehityksen syväanalyysiä olemme tuomittuja ihmettelemään ”kädet taskussa” peliä, jota käydään levottoman globaalin pääoman ja alueeseensa sidotun territoriaalisen valtion ”kehittäjien” välillä.

Kiitokset

EU:n H2020 -tutkimus- ja innovaatio-ohjelman hanke IMAJINE (726950) on rahoittanut tämän artikkelin tekemistä.

KIRJALLISUUS

- Ahlqvist, T. & Moisio, S. (2014) Neoliberalization in a Nordic state. From cartel polity towards a corporate polity in Finland. *New Political Economy* 19(1) 21–55. <https://doi.org/10.1080/13563467.2013.768608>
- Ahlqvist, T. & Sirviö, H. (2019) Contradictions of spatial governance: Bioeconomy and the management of state space in Finland. *Antipode* 51(2) 395–418. <https://doi.org/10.1111/anti.12498>
- Belina, B. & Petzold, T. (2020) The combined ascent of the austerity state and the security state and its changing geographies. Teoksessa Moisio, S., Koch, N. Jonas, A., Lizotte, C. (toim.) *Handbook on the changing geographies of the state: New spaces of geopolitics*, 198–211. Edward Elgar, Cheltenham.
- Blondel, C., Evrard, E., Nemeth, S. & Noguera, L. (2019) JSSJ meets RELOCAL – Mobilizations, meaning and uses of the concept of spatial justice in a European research project. *Justice spatiale / Spatial Justice* 13.10.2019 <<http://www.jssj.org>> 1.6.2020.
- Brenner, N. (2004) *New state spaces*. Oxford University Press, Oxford.
- Brenner, N., Peck, J. & Theodore, N. (2010) Variegated neoliberalization: Geographies, modalities, pathways. *Global Networks* 10(2) 182–222. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2009.00277.x>
- Fina, S., Heider, B., Sihvola, M.-W., Mattila, M. & Vatanen, K. (2021) *Eriarvoisuuksien Suomi – Alueelliset sosioekonomiset erot Manner-Suomessa 2021*. Kalevi Sorsa säätiö, Helsinki. <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/stockholm/17740.pdf>> 3.9.2021.
- Fraser, N. (2020) *Fortunes of feminism: From state-managed capitalism to neoliberal crisis*. Verso, London.

- Giddens, A. (1984) *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Haapala, P. (2006) Suomalainen rakennemuutos. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historiantutkimukseen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Haapala, P. & Peltola, J. (2018) Elinkeinorakenne 1750–2000. Teoksessa Haapala, P. (toim.) *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*, 170–209. Vastapaino, Tampere.
- Hakola-Uusitalo, T. (2017) Lisää rakennepolitiikkaa – mutta mitä se on? Kolumni, Valtiovarainministeriö 18.8.2017 <<https://vm.fi/-/lisaa-rakennepolitiikka-mutta-mita-se-on>> 21.4.2021.
- Harvey, D. (1985) The Geopolitics of capitalism. Teoksessa Harvey, D. (2001) *Spaces of capital*, 312–344. Routledge, New York.
- Harvey, D. (1989) *The condition of postmodernity*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Herrschel, T. (2021) Competitiveness, metropolitan-centric regionalism and/or the cohesive state. *Urban Geography* 42(1) 103–117. <https://doi.org/10.1080/02723638.2020.1833583>
- Jessop, B. (1990) *State theory: Putting the capitalist state in its place*. Penn State Press, University Park.
- Jessop, B. (2006) Spatial fixes, temporal fixes and spatio-temporal fixes. Teoksessa Castree, N. & Gregory, D. (toim.) *David Harvey: A critical reader*, 142–166. Blackwell Publishing, Oxford.
- Jessop, B. (2007) *State power*. Polity Press, Cambridge.
- Jessop, B. & Sum, N. (2006) *Beyond the regulation approach: Putting capitalist economies in their place*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Jonas, A. E. G. (2013) City-regionalism as a contingent "geopolitics of capitalism". *Geopolitics* 18(2) 284–298. <https://doi.org/10.1080/14650045.2012.723290>
- Kauppinen, A. (2020) Mistä puhumme, kun puhumme eriarvoisuudesta? Kalevi Sorsa -säätio, Helsinki. <<https://sorsafoundation.fi/anti-kauppinen-mista-puhumme-kun-puhumme-eriarvoisuudesta/>> 1.6.2021.
- Kivelä, S. (2018) *Political geographies of health care: Governmentality of population health in the constitution and transformation of state spatiality*. Nordia Geographical Publications 47(2). <<https://nordiajournal.fi/article/view/74175/35922>>
- Kivistö, J. (2016) Suomen rakennemuutos alueiden näkökulmasta. *Euro & talous*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-201612011509>
- Koivusalo, E. (1988) Rakennemuutoksen merkitysooppia. *Kielikello* 2/1988. <<https://www.kielikello.fi/-/rakennemuutoksen-merkitysooppia>> 6.4.2020.
- Kunnat käännekohtassa? Kuntien tilannekuva 2020 (2020) Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-065-5>
- Logan, J. (1976) Logan on Molotch and Molotch on Logan: Notes on the growth machine – Toward a comparative political economy of place. *American Journal of Sociology* 82(2) 349–352. <https://www.jstor.org/stable/2777098>
- Luukkonen, J. & Sirviö, H. (2017) Kaupunkiregionalismi ja epäpolitisoinnin politiikka: talusmaantieteellinen imaginaari aluepoliittisten käytäntöjen vastaansanomattomana viitekohteena. *Politiikka* 59(2) 114–132. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1818224>
- Luukkonen, J. & Sirviö, H. (2019) The politics of depoliticization and the constitution of city-regionalism as a dominant spatial-political imaginary in Finland. *Political Geography* 73, 17–27. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2019.05.004>
- MacKinnon, D. (2012) Beyond strategic coupling: reassessing the firm-region nexus in global production networks. *Journal of Economic Geography* 12(1) 227–245. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbr009>
- MacKinnon, D. (2020) Governing uneven development: The Northern powerhouse as a 'state spatial strategy'. *Territory, Politics, Governance*. <https://doi.org/10.1080/21622671.2020.1743202>
- MacLeavy, J. & Jones, M. (2021) Brexit as Britain in decline and its crises (revisited). *The Political Quarterly* 92(3) 444–452. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.13039>
- Martin, R. (2015) Rebalancing the spatial economy: The challenge for regional theory. *Territory, Politics, Governance* 3(3) 235–272. <https://doi.org/10.1080/21622671.2015.1064825>
- Massey, D. (1984) *Spatial divisions of labour: Social structures and the geography of production*. Methuen, New York.
- Massey, D. (1994) Uneven development: Social change and spatial divisions of labor. Teoksessa Barnes, T., Peck, J., Sheppard, E. & Tickell, A. (toim.) *Reading Economic Geography*, 111–124. Blackwell Publishing, Oxford.
- Moisio, S. (2012) *Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Vastapaino, Tampere.
- Moisio, S. (2018a) *Geopolitics of the knowledge-based economy*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9781315742984>
- Moisio, S. (2018b) Urbanizing the nation-state? Notes on the geopolitical growth of cities and city-regions. *Urban Geography* 39(8) 1421–1424. <https://doi.org/10.1080/02723638.2018.1454685>
- Moisio, S. (2019) Re-thinking geoeconomics: Towards a political geography of economic geographies. *Geography Compass* 13(10) e12466. <https://doi.org/10.1111/gec3.12466>
- Moisio, S. & Paasi, A. (2013) From geopolitical to geoeconomic? The changing political ratio-

- nalities of state space. *Geopolitics* 18(2) 267–283. <https://doi.org/10.1080/14650045.2012.723287>
- Moisio, S., Jonas, A. E. G., Koch, N., Lizotte, C. & Luukkonen, J. (2020) Changing geographies of the state: themes, challenges and futures. Teoksessa Moisio, S., Koch, N., Jonas, A. E. G., Lizotte, C. & Luukkonen, J. (toim.) *Handbook on the changing geographies of the state: New spaces of geopolitics*, 1–28. Edward Elgar Publishing, Cheltenham. <https://doi.org/10.4337/9781788978057>
- Myrdal, G. (1957) *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. Methuen, London
- Mäkinen, A. & Parviainen, J. (2017) Rakennemuutosten Suomi. Kuntaliitto. 15.8.2017 <<https://www.kuntaliitto.fi/elinvoima-ja-tyollisyys/rakennemuutosten-suomi-0>> 23.4.2020.
- Nenonen, M. (2018) Alueiden Suomi 1500–2000. Teoksessa Haapala, P. (toim.) *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*, 67–91. Vastapaino, Tampere.
- Peck, J. (2001) Neoliberalizing states: thin policies/hard outcomes. *Progress in Human Geography* 25(3) 445–455. <https://doi.org/10.1191/030913201680191772>
- Peck, J. (2013) Explaining (with) neoliberalism. *Territory, Politics, Governance* 1(2) 132–157. <https://doi.org/10.1080/21622671.2013.785365>
- Polanyi, K. (1982) The economy as instituted process. Teoksessa Granovetter, M. & Swedberg, R. (toim.) *The Sociology of economic life*, 29–51. Westview, Boulder.
- Rakennemuutos (2016) Kuntaliitto, Helsinki. 9.12.2016 <<https://www.kuntaliitto.fi/elinvoima-ja-tyollisyys/rakennemuutos>> 23.4.2020.
- Rakennemuutos (2020) Työ- ja elinkeinoministeriö. <<https://tem.fi/rakennemuutos>> 6.4.2020.
- Rossi, U. (2017) *Cities in global capitalism*. Polity, Cambridge.
- Sassen, S. (2010) A savage sorting of winners and losers: Contemporary versions of primitive accumulation. *Globalizations* 7(1) 23–50. <https://doi.org/10.1080/14747731003593091>
- Sayer, A. (1991) Realism, space and social theory: A reply to Warde. *Antipode* 23(3) 334–335. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.1991.tb00667.x>
- Scott, A. J. (1988) Flexible production systems and regional development. *International Journal of Urban and Regional Research* 12(2) 125–136. <https://doi.org/10.1002/9780470755716.ch8>
- Sirviö, H. (2015) *Valtiomuutos ja satiirin pohjoinen ulottuvuus: Alueellinen ero ja kirjallisuuden politiikka Haanpään, Huovisen ja Heikkisen tuotannossa*. Nordia Geographical Publications 41(1). <<https://nordiajournal.fi/article/view/65024/26211>>
- Sirviö, H. & Luukkonen, J. (2020) Metropolitanizing a Nordic state? City-regionalist imaginary and the restructuring of the state as a territorial political community in Finland. Teoksessa Armondi S. & De Gregorio Hurtado, S. (toim.) *Foregrounding urban agendas*, 211–227. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-29073-3_10
- Soininvaara, I. (2020) An analysis of 'global closures' and 'national openings' in the politics of urbanization. *Geografiska annaler B, Human geography* 102(4) 341–357. <https://doi.org/10.1080/04353684.2020.1827279>
- SVT = Suomen virallinen tilasto. Muuttoliike. Tilastokeskus, Helsinki. <<http://www.stat.fi/til/muutl/meta.html>> 7.10.2021.
- SVT = Suomen virallinen tilasto. Väestörakenne. Tilastokeskus, Helsinki. <<http://www.stat.fi/til/vaerak/meta.html>> 7.10.2021.
- Soja, E. (1989) *Postmodern geographies*. Verso, London.
- Soja, E. (2010) *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press, Minnesota.
- Sum, N. & Jessop, B. (2013) *Towards a cultural political economy: Putting culture in its place in political economy*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Tilly, C. (1999) *Durable Inequality*. University of California Press, Berkeley.
- Tilly, C. (2001) Relational origins of inequality. *Anthropological Theory* 1(3) 355–372. <https://doi.org/10.1177/14634990122228773>
- Vartiainen, P. (2006) Suomen kaupunkiverkon kehitys ja seutuistuminen: Pikapiirtoja empirian, teorian ja politiikan vuorovaikutuskentästä. Teoksessa Kytömäki, J. & Moisio, S. (toim.) *Place, city, state – Perspectives of human geography*, 93–105. Kirja-Aurora, Turku.